

โครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว

นคร แสงปลั่ง^๑

บทคัดย่อ

โครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว เป็นโครงการนโยบายสำคัญของรัฐบาลที่มุ่งจะยกระดับผลผลิต และคุณภาพข้าวเปลือกของชาวนาปีให้สูงขึ้น รวมทั้งเพื่อการรักษาระดับการผลิตข้าวเหนียวให้มี ปริมาณที่เพียงพอเพื่อการบริโภคภายในประเทศเท่านั้น มีเป้าหมายการดำเนินงาน 35 ล้านไร่ ทั้งนี้ ดำเนินงานตั้งแต่ปี 2524/2525—2527/2528 โดยส่วนราชการที่รับผิดชอบคือ กรมส่งเสริม การเกษตร กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร มีกิจกรรม สำคัญ 3 กิจกรรม คือ การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว การปรับปรุงดินเปรี้ยว และการประเมิ นผลโครงการ ผลการดำเนินงานตั้งแต่ปี 2524/2525—2526/2527 ได้เนื้อที่แลกเปลี่ยนและปลูก ขยายพันธุ์ข้าวดีของเกษตรกร จำนวน 1,086,231 ไร่ คาดว่าเกษตรกรจะกระจายพันธุ์ข้าวที่ผลิต ได้ ลงในนาของตนเองต่อไป ตั้งแต่ปี 2525/2526—2527/2528 จำนวนประมาณ 25.0 ล้านไร่ หรือ คิดเป็นร้อยละ 71.42 ของเนื้อที่เป้าหมาย (35.0 ล้านไร่)

เนื่องจากการดำเนินงานไม่บรรลุตามเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องขยายระยะเวลาการดำเนินงานออกไปอีก 1 ปี โดยกำหนดให้มีการแลกเปลี่ยนและปลูกขยายพันธุ์ข้าวในปี 2527/2528 อีก จำนวน 400,000 ไร่ ซึ่งจะสามารถกระจายพันธุ์ที่ผลิตได้ลงในนาในฤดูนาปี 2528/2529 อีกจำนวน 10.0 ล้านไร่

ความเป็นมาของโครงการ

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศ นอกจากจะเป็นพืชอาหารหลักสำหรับ บริโภคประจำวันของคนไทยทั่วประเทศแล้ว ข้าวยังเป็นสินค้าออกที่สำคัญทำรายได้ให้แก่ประเทศ ปีละนับหมื่นล้านบาท จากสภาพการผลิตข้าวของประเทศ ซึ่งมีพื้นที่ปลูกชาวนาปี ปีละประมาณ เกือบ 60 ล้านไร่ ให้ผลผลิตรวมปีละประมาณ 15—16 ล้านตันข้าวเปลือก และมีผลผลิตเฉลี่ยเพียง ไร่ละประมาณ 300 กิโลกรัม ซึ่งนับได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตเฉลี่ยต่อหน่วย พื้นที่ของประเทศผลิตข้าวบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฯลฯ

นอกจากผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของการผลิตข้าวในประเทศไทยจะอยู่ในเกณฑ์ต่ำแล้ว การผลิต ข้าวในบางท้องที่ยังให้คุณภาพของข้าวเปลือกที่ไม่ดี ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เป็นผลทำให้ เกษตรกรขายข้าวไม่ได้ราคา จากการสรุปผลการรับซื้อข้าวพยุหราคาปี 2522/2523 ของรัฐบาล

ปรากฏว่า ประมาณร้อยละ 55 ของปริมาณข้าวเปลือกที่รับซื้อไว้ทั้งหมด เป็นข้าวเปลือกที่มีคุณภาพต่ำ กล่าวคือ ประกอบด้วยข้าวเปลือกเหนียวเมล็ดสั้น และข้าวเปลือกเจ้า 20-25% หรือต่ำกว่าเป็นส่วนใหญ่ ท้องที่ผลิตข้าวเปลือกได้คุณภาพต่ำเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ

สาเหตุสำคัญที่ทำให้การทํานาได้ผลผลิตต่อไร่ต่ำ และได้คุณภาพข้าวเปลือกไม่ดีนั้น นอกจากมีปัญหาที่เนื่องมาจากเกษตรกรใช้ปัจจัยในการเพิ่มผลผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีกันน้อย ปัญหาโรคแมลงระบาด ปัญหาการปฏิบัติดูแลรักษาไม่ทั่วถึง ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ แล้ว ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เกษตรกรยังนิยมใช้ข้าวพันธุ์ดีปลูกกันยังไม่มากเท่าที่ควร จากการสำรวจการใช้พันธุ์ข้าวของเกษตรกรในการทํานาปี 2524/2525 ของสำนักงานเศรษฐกิจฯ พบว่า เกษตรกรมีการใช้ข้าวพันธุ์ดีที่รัฐบาลส่งเสริมประมาณร้อยละ 55 ของพื้นที่ทํานาทั่วประเทศ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 45 เกษตรกรยังใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองอยู่ ซึ่งพันธุ์ข้าวพื้นเมืองเหล่านี้ แม้ว่าจะมีคุณสมบัติประจำพันธุ์บางประการที่มีผลในทางบวก เช่น รสดี ปลูกขึ้นได้ในพื้นที่ดินเลว ทนทานต่อสภาพแวดล้อม เป็นต้น แต่โดยทั่วไปแล้ว จะให้ผลผลิตต่ำ และมีคุณภาพข้าวเปลือกไม่เป็นที่ต้องการของตลาด

อนึ่ง ผลผลิตข้าวนาปีของประเทศส่วนหนึ่งจะเป็นข้าวเหนียว ซึ่งมีปริมาณการผลิตปีละประมาณ 5.5 ล้านตันข้าวเปลือก มีแหล่งผลิตที่สำคัญคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตอนบน ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในท้องถิ่นเป็นหลัก และมีเหลือจำหน่ายสู่ท้องตลาด เนื่องจากข้าวเหนียวมีตลาดต่างประเทศรองรับที่แคบมาก จึงเป็นปัญหาที่รัฐบาลต้องหาแนวทางในการจำกัดพื้นที่ปลูกข้าวเหนียวให้อยู่ในเกณฑ์ที่เพียงพอแก่การบริโภค เท่านั้น

แนวทางการแก้ไขปัญหามูลผลผลิตและคุณภาพข้าวเปลือกที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำดังกล่าวรวมทั้งการแก้ไขปัญหาการผลิตข้าวเหนียวล้นตลาดที่มีความเป็นไปได้สูง เกษตรกรยอมรับปฏิบัติตามได้ง่ายเป็นการลงทุนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ได้แก่ การเร่งรัดให้เกษตรกรใช้ข้าวพันธุ์ดีที่ให้ผลผลิตและคุณภาพสูงแทนพันธุ์พื้นเมือง รวมทั้งการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเป็นข้าวเจ้าในแหล่งผลิตข้าวเหนียวที่สำคัญของประเทศ

คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ได้มีมติในคราวประชุมครั้งที่ 9/2523 เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2523 ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวทั่วประเทศขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการผลิตข้าวของประเทศซึ่งได้ผลผลิตต่อไร่ต่ำ และมีคุณภาพข้าวเปลือกที่ผลิตได้ไม่ดี ทำให้เกษตรกรขายข้าวไม่ได้ราคา ทั้งนี้ รวมถึงการแก้ไขปัญหการผลิตข้าวเหนียวเกินความต้องการของตลาดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการแก้ไขปัญหการผลิตข้าวในพื้นที่ดินที่มีปัญหา เช่น ดินเปรี้ยว ในที่ราบลุ่มภาคกลางด้วย ในการนี้ที่ประชุมดังกล่าวได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์ปรับปรุงพันธุ์ข้าวขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อดำเนินการตามโครง-

การเปลี่ยนพันธุ์ข้าวนี้ โดยมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน คณะกรรมการประกอบด้วยหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการศูนย์ปรับปรุงพันธุ์ข้าว ได้จัดทำรายละเอียดของโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคอื่น ๆ (ปี 2524—2528) ขึ้น เพื่อเสนอขอความเห็นชอบต่อคณะรัฐมนตรี โดยมีสาระสำคัญของโครงการคือ มีเป้าหมายการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเฉพาะในพื้นที่ที่เกษตรกรใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองหรือพันธุ์ที่รัฐบาลส่งเสริม แต่เสื่อมคุณภาพ จำนวนทั้งสิ้น 35 ล้านไร่ ทั่วประเทศ

คณะรัฐมนตรีได้มีมติในคราวประชุม เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2524 ให้ความเห็นชอบโครงการ และกำหนดเป็นนโยบายสำคัญในการเร่งรัดการเพิ่มผลผลิตข้าวของประเทศ และกำหนดให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกข้าวเหนียวเพียงเพื่อพอการบริโภคเท่านั้น โดยให้บรรจุโครงการนี้อยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พศ. 2525—2529) และให้สำนักงบประมาณตั้งงบประมาณให้ตามความจำเป็นตั้งแต่ปี 2525 เป็นต้นไป ส่วนการดำเนินการในปี 2524 นั้น ให้คณะกรรมการสงเคราะห์เกษตรกรจัดสรรเงินกองทุนสงเคราะห์เกษตรกรให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตามโครงการเท่าที่จำเป็นต่อไป

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นการยกระดับผลผลิตและคุณภาพข้าวเปลือกให้สูงขึ้น โดยการเร่งรัดการใช้ข้าวพันธุ์ที่มีคุณภาพดีและให้ผลผลิตสูงแทนพันธุ์พื้นเมือง

เป้าหมาย

กำหนดเป้าหมายการเร่งรัดการใช้พันธุ์ดีสำหรับฤดูนาปีในท้องที่ทุกจังหวัดทั่วประเทศมีเนื้อที่เป้าหมาย รวมทั้งสิ้น 35 ล้านไร่ โดยแยกออกเป็น 2 เป้าหมายย่อย ดังนี้.—

1. เปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากพันธุ์พื้นเมือง เป็นพันธุ์รัฐบาล จำนวน 25 ล้านไร่
2. เปลี่ยนข้าวพันธุ์รัฐบาลที่เสื่อมคุณภาพ จำนวน 10 ล้านไร่

ทั้งนี้ กำหนดการเสร็จสิ้นโครงการภายในปี 2527/2528 มีกำหนดการของพื้นที่เป้าหมายเป็นรายภาค และรายปี ดังนี้.—

หน่วย : ล้านไร่

ภาค	ปีเพาะปลูก			รวม
	2525/2526	2526/2527	2527/2528	
ภาคเหนือ	1.0	3.3	3.4	7.7
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2.0	9.0	9.0	20.0
ภาคกลาง	0.4	0.6	0.6	1.6
ภาคตะวันออก	0.5	0.4	0.4	1.3
ภาคตะวันตก	0.1	0.2	0.2	0.5
ภาคใต้	1.0	1.5	1.4	3.9
รวมทั้งประเทศ	5.0	15.0	15.0	35.0

ทั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตการดำเนินงานตามโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวในลักษณะพื้นที่ปลูกข้าวในปีต่าง ๆ ดังนี้.—

1. เปลี่ยนพันธุ์ข้าวในพื้นที่ปลูกข้าวเจ้า	17.80	ล้านไร่
1.1 ในพื้นที่ดินเปรี้ยว นาหว่าน ข้าวขึ้นน้ำ	3.01	ล้านไร่
1.2 ในพื้นที่ทำนาค้ำ	14.29	ล้านไร่
2. เปลี่ยนพันธุ์ข้าวในพื้นที่ปลูกข้าวเหนียว	17.70	ล้านไร่
2.1 เปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเป็นข้าวเจ้า	1.50	ล้านไร่
2.2 เปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเมล็ดสั้นเป็นเมล็ดยาว	16.20	ล้านไร่
รวมทั้งสิ้น	35.0	ล้านไร่

แผนและวิธีการดำเนินงาน

กำหนดกิจกรรมดำเนินงานตามโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคอื่น ๆ ปี 2524—2528 ที่สำคัญไว้ดังนี้.—

1. การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นกิจกรรมหลัก มีขั้นตอนดังนี้.—

1.1 การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวดี เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนกับพันธุ์ข้าวพื้นเมืองของเกษตรกร ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร และกองขยายพันธุ์พืช กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งจะทำการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวดีในฤดูนาปี 2523/2524 2524/2525 และ 2525/2526 จำนวน 1,330 ตัน 3,300 ตัน และ 3,300 ตัน ตามลำดับ

1.2 การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวให้เกษตรกรปลูกขยายพันธุ์ โดยกรมส่งเสริมการเกษตรนำเมล็ดพันธุ์ดีที่สถาบันวิจัยข้าว และกองขยายพันธุ์พืชผลิตได้ในแต่ละปีไปแลกเปลี่ยนกับพันธุ์พื้นเมืองของเกษตรกรในอัตราส่วน 1:1 โดยน้ำหนัก เพื่อให้เกษตรกรนำไปปลูกขยายพันธุ์

ใช้เอง โดยยึดหลักเกณฑ์ว่า ถ้าเกษตรกรมีนาอยู่ 25 ไร่ จะยอมให้แลกเปลี่ยนเอาพันธุ์ดีไปปลูกขยายพันธุ์ได้เพียง 1 ไร่ สำหรับเกษตรกรที่มีนามากหรือน้อยกว่า 25 ไร่ จะได้รับการจัดสรรเมล็ดพันธุ์ดีให้แลกเปลี่ยนได้เพิ่มขึ้นหรือลดลงตามส่วน สำหรับอัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกคิดให้ไร่ละ 5 กิโลกรัม ในกรณีเป็นนาดำ และไร่ละ 15 กิโลกรัม ในกรณีที่เป็นนาหว่าน

ทั้งนี้ จากปริมาณการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวดี ตามข้อ 1.1 จะสามารถนำไปแลกเปลี่ยนให้เกษตรกรปลูกขยายพันธุ์ได้ 200,000 ไร่ 600,000 ไร่ และ 600,000 ไร่ ในฤดูนาปี 2524/2525-2525/2526 และ 2526/2527 ตามลำดับ (ดูรายละเอียดประกอบตามแผนภูมิเป้าหมายการผลิตและการแพร่กระจายข้าวพันธุ์ดี) ในภาคผนวกที่ 1

อนึ่ง ในฤดูนาปี 2524/2525 ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นโครงการได้กำหนดการเป้าหมายการเร่งรัดการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเป็นข้าวเจ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเจ้าในภาคใต้ เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลอีก ภาคละ 200,000 ไร่ ด้วย

ข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่ได้จากการแลกเปลี่ยนจะประมวลจำหน่ายนำเงินส่งคืนเข้ากองทุนสงเคราะห์เกษตรกร หรือเป็นรายได้แผ่นดินแล้วแต่กรณีของเงินที่ใช้ในการผลิต หรือซื้อพันธุ์ข้าวดีมาใช้ตามโครงการจะมาจากส่วนใด

1.3 การกระจายพันธุ์ข้าวดีที่เกษตรกรได้ปลูกขยายพันธุ์ไว้ตามข้อ 1.2 ลงปลูกในพื้นที่นาของตนเองให้เต็มพื้นที่หรือให้ได้จำนวนเนื้อที่การกระจายพันธุ์เป็น 25 เท่า ของเนื้อที่การปลูกขยายพันธุ์ ซึ่งโดยวิธีนี้ จะทำให้เนื้อที่นาที่ได้รับการเปลี่ยนให้ปลูกด้วยข้าวพันธุ์ดีจำนวน 5.0 15.0 และ 15.0 ล้านไร่ ในฤดูนาปี 2525/2526 2526/2527 และ 2527/2528 ตามลำดับ

2. การปรับปรุงดินเปรี้ยวตามโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว

กรมพัฒนาที่ดินจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการปรับปรุงดินเปรี้ยว โดยการใช้ปูนมาร์ล ซึ่งจะทำการผลิตปูนมาร์ล เพื่อใช้ตามโครงการปีละ 50,000 ตัน สำหรับการปรับปรุงดินเปรี้ยวได้ปีละ 50,000 ไร่ รวม 3 ปี คิดเป็นปริมาณทั้งสิ้น 150,000 ตัน ปรับปรุงดินนาได้ 150,000 ไร่ ดังนี้.—

ท้องที่ดำเนินงาน	ปีเพาะปลูก			รวม
	2524/2525	2525/2526	2526/2527	
จังหวัดปราจีนบุรี	10,000	5,000	5,000	20,000
จังหวัดนครนายก	20,000	20,000	20,000	60,000
จังหวัดชลบุรี	—	10,000	10,000	20,000
จังหวัดปทุมธานี	18,800	10,000	10,000	38,800
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	1,200	5,000	5,000	11,200
รวม	50,000	50,000	50,000	150,000

การจัดสรรปุ๋ยนํารให้เกษตรกรในแต่ละปี จะพิจารณาจัดสรรให้เกษตรกรผู้ได้รับการจัดสรรพันธุ์ข้าวเพื่อนำไปปลูกขยายพันธุ์เป็นเมล็ดพันธุ์ส่งเสริม และไม่เคยปรับปรุงดินเปรี้ยวด้วยปุ๋ยนํารมาก่อน เป็นอันดับแรกในอัตรการใช้ปุ๋ยนํารไร่ละ 1 ตัน ทั้งนี้ทางราชการจะช่วยค่าใช้จ่ายในการขนส่งปุ๋ยนํารจากแหล่งผลิต ถึงจุดรวมกองตามหัวไร่ปลายนานเป็นจำนวนร้อยละ 40 ของจำนวนทั้งหมด ส่วนที่เหลือรวมทั้งการขนส่งจากจุดรวมกองลงกระจายสู่ไร่นาเกษตรกรจะต้องเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเอง ในกรณีนี้เกษตรกรสามารถที่จะขอใช้บริการสินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้

8. การประเมินผลโครงการ สำนักงานเศรษฐกิจจะรับผิดชอบในด้านการประเมินผลโครงการ โดยการสำรวจสภาพการใช้พันธุ์ข้าวของเกษตรกร ทั้งก่อนการดำเนินงานระหว่างการทำงานและเมื่อสิ้นสุดโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว

การจัตุรปกครองและส่วนราชการดำเนินงาน

โครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเป็นโครงการที่ดำเนินงานร่วมกันของ 4 หน่วยราชการหลักคือ

1. กรมวิชาการเกษตร รับผิดชอบในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ดี
2. กรมส่งเสริมการเกษตร ร่วมรับผิดชอบในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และดำเนินการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวกับเกษตรกร
3. กรมพัฒนาที่ดิน รับผิดชอบในด้านการปรับปรุงดินเปรี้ยวในพื้นที่โครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว
4. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร รับผิดชอบงานด้านการประเมินผลโครงการ

ทั้งนี้ คณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อดำเนินงานตามโครงการนี้รวม 2 คณะ คือ

1. คณะอนุกรรมการบริหารโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ประกอบด้วย รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นคณะอนุกรรมการ โดยมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธาน และอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นเลขานุการ มีหน้าที่ในการกำหนดมาตรการหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานได้บรรลุผลตามเป้าหมาย
2. คณะอนุกรรมการติดตามและประสานงานโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ประกอบด้วยผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในระดับผู้ปฏิบัติงานเป็นคณะอนุกรรมการ โดยมีอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นประธาน มีหน้าที่ในการติดตามและประสานงานโครงการให้การดำเนินงานได้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

ผลการดำเนินงานการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว

1. การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวตามแผนเร่งรัด (เฉพาะปี 2524/2525)

1.1 ดำเนินการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเป็นข้าวเจ้าพันธุ์ดี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 14 จังหวัด ได้เนื้อที่ 193,362 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 96.68 ของเป้าหมาย (200,000 ไร่) มีเกษตรกรร่วมดำเนินการ 49,003 ราย ใช้พันธุ์ข้าว กข. 7 กข. 15 และข้าวดอกมะลิ 105 จำนวน 966.8 ตัน สามารถลดปริมาณการผลิตข้าวเหนียวลงได้ 45,000 ตัน และได้ผลผลิตข้าวเจ้าคุณภาพดีประมาณ 65,000 ตัน เป็นการทดแทน

1.2 ดำเนินการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเจ้าเป็นข้าวเจ้าพันธุ์ดี ในภาคใต้ จำนวน 5 จังหวัด คือ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ได้เนื้อที่ 103,182 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 51.59 ของเป้าหมาย (200,000 ไร่) มีเกษตรกรร่วมดำเนินการ 18,928 ราย ใช้พันธุ์ข้าว กข. 13 จำนวน 735.1 ตัน

2. การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวตามแผนปกติ (ฤดูนาปี 2524/2525—2526/2527)

2.1 การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเจ้าเป็นข้าวเจ้าพันธุ์ดี

กำหนดเป้าหมายให้มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ในพื้นที่ปลูกข้าวเจ้าทั้งที่เป็นข้าวเจ้าไวแสงและไม่ไวแสง นาดี หรือนาหวาน ในฤดูนาปี 2524/2525 2525/2526 และ 2526/2527 รวม 3 ปี คิดเป็นเนื้อที่เป้าหมายทั้งสิ้น 692,000 ไร่

สำหรับผลการดำเนินงานแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกษตรกรนำไปปลูกขยายพันธุ์ได้ 612,008 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 88.44 ของเนื้อที่เป้าหมาย มีเกษตรกรร่วมดำเนินการ 348,120 ราย ใช้พันธุ์ข้าวรวมทั้งสิ้น 3,787.709 ตัน พันธุ์ข้าวที่ใช้ส่วนมากเป็นพันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 กข. 15 กข. 7 กข. 13 กข. 23

2.2 การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเป็นข้าวเจ้า

กำหนดเป้าหมายให้มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเป็นข้าวเจ้าในท้องที่ภาคเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวเหนียว ในฤดูนาปี 2524/2525 2525/2526 และ 2526/2527 รวม 3 ปี เป็นเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 60,000 ไร่ ผลการดำเนินงานปรากฏว่า ได้เนื้อที่แลกเปลี่ยนพันธุ์ให้เกษตรกรปลูกขยายพันธุ์ รวม 55,792 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 92.98 ของเป้าหมาย มีเกษตรกรร่วมดำเนินการ 44,484 ราย ใช้พันธุ์ข้าวส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ชุดเดียวกันกับการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเจ้าเป็นข้าวเจ้าพันธุ์ดี

2.3 การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเมล็ดสั้นเป็นข้าวเหนียวเมล็ดยาว

กำหนดเป้าหมายการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเหนียวเมล็ดสั้น เป็นเมล็ดยาวในช่วง 3 ปี ข้างต้น รวมทั้งสิ้น 648,000 ไร่ ดำเนินการในท้องที่ภาคเหนือตอนบน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผลการดำเนินงานได้ทำการแลกเปลี่ยนกับเกษตรกรเพื่อปลูกขยายพันธุ์รวมทั้งสิ้น

421,110 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 64.98 ของเป้าหมาย มีเกษตรกรร่วมดำเนินงาน 189,102 ราย ไร่ พันธุ์ข้าว กข. 6 เหนียวสันป่าตอง กข. 8 และ กข. 10 เป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปแล้วในขั้นตอนแรกเปลี่ยนให้เกษตรกรนำไปปลูกขยายพันธุ์จะได้เนื้อที่รวมทั้งสิ้น 1,088,910 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 77.77 ของเป้าหมาย รวม (1,400,000 ไร่) มีเกษตรกรร่วมดำเนินการทั้งสิ้น 581,706 ราย

8. การกระจายพันธุ์ข้าวดี

โดยวิธีการดำเนินงานของโครงการ ภายหลังจากได้ทำการแลกเปลี่ยนพันธุ์ให้เกษตรกรนำไปปลูกขยายพันธุ์ไว้ใช้เองแล้ว มีเงื่อนไขให้เกษตรกรต้องกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวดีที่ผลิตได้ลงสู่นาของตนเองให้เต็มพื้นที่ในปีต่อไป หากมีเมล็ดพันธุ์เหลือก็ย่อมจะซื้อขายแลกเปลี่ยนกับเกษตรกรข้างเคียงที่สนใจได้ด้วย ดังนั้น จึงได้กำหนดเป้าหมายการกระจายพันธุ์ซึ่งจะเป็นส่วนที่แสดงว่าเป็นความสำเร็จของโครงการ เป็นเนื้อที่ 5.0 ล้านไร่ 15.0 ล้านไร่ และ 15.0 ล้านไร่ ในปี 2525/2526 2526/2527 และปี 2527/2528 ตามลำดับ รวมเป็นเนื้อที่กระจายพันธุ์ 3 ปี จำนวน 35 ล้านไร่

จากการประเมินในเบื้องต้น คาดว่าจะได้เนื้อที่การกระจายพันธุ์ รวมทั้งสิ้นประมาณ 25 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 71.42 ของเนื้อที่เป้าหมาย (35 ล้านไร่) อย่างไรก็ตามข้อมูลผลการดำเนินงานดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงได้บ้างหากเมื่อการประเมินผลในชั้นรายละเอียดแล้วเสร็จ

ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานที่ผ่านมา

สำหรับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานที่สำคัญสรุปได้ดังนี้.—

1. ด้านเมล็ดพันธุ์ อุปสรรคสำคัญคือมีปริมาณพันธุ์ข้าวไม่พอเพียงเนื่องจากเกษตรกรมีความต้องการแตกต่างกันไปทั้งชนิดและปริมาณ นอกจากนี้อาจจะมีปัญหาด้านคุณภาพพันธุ์ข้าว และปัญหาการจัดสรรจัดส่งไม่ทันฤดูกาลบ้าง ซึ่งปัญหาในด้านนี้ได้รับการแก้ไขและปรับปรุงให้ดีขึ้นตามลำดับ

2. ด้านเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝนแล้ง น้ำท่วม ซึ่งมีผลกระทบที่รุนแรงต่อเป้าหมายทั้งในด้านการผลิตพันธุ์ข้าวดีการปลูกขยายพันธุ์ของเกษตรกร และการกระจายพันธุ์ลงในพื้นที่เป้าหมายเป็นอย่างมาก

3. ด้านเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ บางส่วนมิได้ดำเนินการให้เป็นไปตามขั้นตอนและเงื่อนไขหลักเกณฑ์ของโครงการเกษตรกร ชอบที่จะแลกเปลี่ยนพันธุ์ให้เต็มพื้นที่ในคราวเดียวกัน ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตรได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหานี้ โดยการประชาสัมพันธ์ชี้แจงทำความเข้าใจกับเกษตรกรต่อไปแล้ว

4. ปัญหาการยอมรับพันธุ์ข้าวบางพันธุ์ เช่น พันธุ์ กข. 13 ของภาคใต้ ซึ่งเกษตรกรแจ้งว่า คุณสมบัติการบีดของเมล็ดข้าวเปลือกมีมากจนทำให้เกิดการหักในขณะสีได้ข้าวสารคุณภาพต่ำและโรงสีถดถอย

การดำเนินงานตามโครงการระยะขยายปี 2527/2528

สืบเนื่องจากการดำเนินงานตามโครงการตั้งแต่ปี 2524/2525 จนถึง 2526/2527 ผลปรากฏว่า ไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมาย กล่าวคือ เนื้อที่เป้าหมาย รวม 35.0 ล้านไร่ คาดว่าจะสามารถดำเนินการได้เพียง 25.0 ล้านไร่ เท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องด้วยสาเหตุของปัญหาอุปสรรคต่างๆ ดังได้กล่าวแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการนี้บรรลุผลตามเป้าหมาย คณะอนุกรรมการบริหารโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ได้พิจารณาแล้วมีมติให้ขยายระยะเวลาการดำเนินงานตามโครงการออกไปอีก 1 ปี โดยจะสิ้นสุดโครงการในปี 2528/2529 (ของเดิมสิ้นสุดปี 2527/2528) และกำหนดให้เป้าหมายเนื้อที่ดำเนินการในปีสุดท้ายมี จำนวน 10.0 ล้านไร่ โดยกำหนดขั้นตอนและแผนการดำเนินงานดังนี้.—

1. การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวดี จำนวน 2,200 ตัน ในฤดูนาปี 2526/2527 โดยการดำเนินการร่วมกันของกรมวิชาการเกษตรและกรมส่งเสริมการเกษตร

2. การแลกเปลี่ยนและกระจายพันธุ์ข้าว กรมส่งเสริมการเกษตรจะนำเมล็ดพันธุ์ข้าวดีที่กรมวิชาการเกษตร และกรมส่งเสริมการเกษตรผลิตได้ในฤดูนาปี 2526/2527 จำนวน 2,200 ตัน ไปแลกเปลี่ยนกับข้าวพันธุ์พื้นเมืองของเกษตรกร สำหรับปลูกขยายพันธุ์เองในเนื้อที่ประมาณ 400,000 ไร่ ในฤดูนาปี 2527/2528 โดยมีเงื่อนไขให้เกษตรกรต้องกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวดีที่ผลิตเองได้ลงปลูกให้เต็มพื้นที่นาของตนเองในฤดูนาปี 2528/2529 โดยมีพื้นที่การกระจายพันธุ์ดังกล่าว จำนวน 10.0 ล้านไร่

3. การปรับปรุงดินเปรี้ยวในพื้นที่เป้าหมายแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว จำนวน 30,000 ไร่ ในฤดูนาปี 2527/2528 ดำเนินการโดยกรมพัฒนาที่ดิน

4. การประเมินผลโครงการ ทั้งนี้ เป็นการประเมินผลประจำปี และการประเมินผลเมื่อสิ้นสุดโครงการในปี 2528/2529 ซึ่งจะดำเนินการโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

สำหรับงบประมาณดำเนินการในส่วนของโครงการที่ขยายนี้ ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการสงเคราะห์เกษตรกรให้ใช้เงินบกองทุนสงเคราะห์เกษตรกร โครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวในส่วน of กรมส่งเสริมการเกษตรที่ยังมีเหลือจ่าย เป็นจำนวนทั้งสิ้น 33,402,000 บาท จัดสรรให้ส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

สรุป

โครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว เป็นโครงการนโยบายสำคัญของรัฐบาล ที่มุ่งจะแก้ไขปัญหาคาดได้ว่า ผลกระทบของโครงการจะมีส่วนช่วยให้เกษตรกร โดยเฉพาะที่อยู่ห่างไกลจากแหล่งวิชาการหรือแหล่งพันธุ์ ได้มีโอกาสใช้ข้าวพันธุ์ดีกันมากขึ้น และจะเป็นจุดต้นกำเนิดให้เกษตรกรได้สนใจไม่หาเมล็ดพันธุ์ดีใช้กันตลอดไป

ภาคผนวกที่ ๒
ผลการดำเนินงานตามโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว ๒๕๒๔-๒๕๒๖
(ขั้นตอนการแลกเปลี่ยนพันธุ์)

หน่วย : ไร่

ภาค	พื้นที่ปลูกข้าวเจ้า		พื้นที่ปลูกข้าวเหนียว เปลี่ยนเป็นข้าวเจ้า		พื้นที่ปลูกข้าวเหนียว		พื้นที่ปลูกข้าวเหนียว		เป้าหมายรวม		เนื้อที่ รวม
	เป้าหมาย (1)	เนื้อที่ ดำเนินการ (2)	เป้าหมาย (3)	เนื้อที่ ดำเนินการ (4)	เป้าหมาย (5)	เนื้อที่ ดำเนินการ (6)	เป้าหมาย (1+3+5)	เนื้อที่ ดำเนินการ (2+4+6)	เป้าหมายรวม	เนื้อที่ รวม	
1. กลาง	64,000	48,086	—	—	—	—	64,000	48,086	64,000	48,086	
2. ตะวันออก	52,000	64,211	—	—	—	—	52,000	64,211	52,000	64,211	
3. ตะวันตก	20,000	29,439	—	—	—	—	20,000	29,439	20,000	29,439	
4. เหนือ	200,000	158,770	20,000	16,179	88,000	67,190	308,000	242,139	308,000	242,139	
5. ตะวันออก เฉียงเหนือ	200,000	226,488	40,000	39,613	560,000	353,920	800,000	620,021	800,000	620,021	
6. ใต้	156,000	85,014	—	—	—	—	156,000	85,014	156,000	85,014	
รวม	692,000	612,008	60,000	55,792	648,000	421,110	1,400,000	1,088,910	1,400,000	1,088,910	
ผลจากการดำเนินงาน		88.44%		92.98%		63.98%		77.77%			

การจัดสรรพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ตามโครงการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว(แผนปกติ)
ตั้งแต่ ปี 2524/25—2527/2528 (รวม 4 ปี)

ภาคผนวกที่ 8

ที่	ชื่อพันธุ์	ปริมาณจัดสรร (ตัน)	ร้อยละ	หมายเหตุ
1	กข. 2	20	0.21	นอกจากที่ได้จัดสรรพันธุ์ข้าว เพื่อใช้ตามแผนเร่งรัด อีกดังนี้ — ข้าวดอกมะลิ 150 900 ตัน — กข. 15 41.8 ตัน — กข. 7 25.0 ตัน — กข. 13 735.1 ตัน รวม 1,701.9 ตัน
2	กข. 5	12.4	0.13	
3	กข. 6	1,606.99	17.39	
4	กข. 7	334.19	3.6	
5	กข. 8	246.67	2.67	
6	กข. 9	56.7	0.61	
7	กข. 10	82.27	0.89	
8	กข. 11	92.895	1.0	
9	กข. 13	672.34	7.27	
10	กข. 15	1,071.23	11.59	
11	กข. 17	3.57	0.04	
12	กข. 19	46.95	0.51	
13	กข. 21	277.32	3.0	
14	กข. 23	877.28	9.5	
15	กข. 25	71.32	0.77	
16	กข. 27	107.95	1.2	
17	เหลื่องใหญ่ 148	111.34	1.2	
18	เหลื่องประทิว 123	368.99	3.99	
19	นางมด เอส—4	126.845	1.4	
20	ขาวตาแห้ง 17	138.88	1.5	
21	นาสะกย 19	19.92	0.22	
22	ตะพานแก้ว 161	64.77	0.7	
23	ปิ่นแก้ว 56	143.22	1.55	
24	เล็บมือนาง 111	401.13	4.34	
25	เหมยนอง เอ็ม 62	25.67	0.28	
26	หางยี 71	17.8	0.19	
27	เหนียวสันป่าตอง	677.785	7.34	
28	นางพญา 132	109.23	1.18	
29	ข้าวดอกมะลิ 105	138.79	15.02	
30	ขาวปากหม้อ 148	65.255	0.7	
31	กำผาย 15	1.1	0.01	
รวม		9,239.93	100	